

Agnieszka Lewicka-Zelent

Dyspozycyjny optymizm u osób pracujących podczas odbywania kary pozbawienia wolności

*Dispositional optimism among people working while serving
a sentence of imprisonment*

Abstract

Work is one of the rehabilitation interactions used for centuries with convicts. It has changed its functions, although at the moment it does not serve as a punitive measure, but rather as a motivating factor for change. Numerous monographs and articles have been written about the work of convicts, but most of them show only the legal aspect of its execution. However, from a practical point of view, it is also important to examine to what extent it can be directly linked to changes in the attitudes and behaviour of those who have committed a crime. Therefore, it was decided to conduct research aiming at determination of the level of dispositional optimism in convicts working while serving a criminal sentence. It was assumed that in the study the dependent variable is the level of dispositional optimism, and the independent variables: the two-year period of work performed by convicts while serving a prison sentence and the professional status of the respondents. The study was conducted twice using the Life Orientation Test (LOT-R) by Michael F. Scheier, Charles S. Carver and Michael W. Bridges in an adaptation of Zygfryd Juczyński.

Keywords: inmates, dispositional optimism, work

Streszczenie

Praca stanowi jedno z oddziaływań resocjalizacyjnych wykorzystywanych od wieków ze skazanymi. Zmieniała ona swoje funkcje, aczkolwiek w chwili obecnej nie służy jako środek karny, ale raczej jako czynnik motywujący do zmiany. Na temat pracy skazanych powstały liczne monografie i artykuły, niemniej jednak większość z nich ukazuje wyłącznie aspekt prawny jej wykonywania. Natomiast z praktycznego punktu widzenia istotne jest również zbadanie, na ile można ją wiązać w sposób

---

Dr hab. Agnieszka Lewicka-Zelent, profesor Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej w Lublinie, Wydział Pedagogiki i Psychologii, Polska, ORCID: 0000-0002-6967-8966, e-mail: agnieszka.lewicka@poczta.umcs.lublin.pl

Data zgłoszenia tekstu przez autora: 10.09.2022 r.; data zaakceptowania do publikacji: 23.01.2023 r.

bezpośredni ze zmianami w postawach i zachowaniu osób, które dokonały przestępstwa. Dlatego postanowiono przeprowadzić badania, których celem było ustalenie poziomu dyspozycyjnego optymizmu u skazanych pracujących podczas odbywania kary kryminalnej. Przyjęto, że w badaniu zmienną zależną jest poziom dyspozycyjnego optymizmu, a zmiennymi niezależnymi: 2-letni okres wykonywania pracy przez skazanych podczas odbywania kary pozbawienia wolności oraz status zawodowy osób badanych. Badanie przeprowadzono dwukrotnie z wykorzystaniem Testu Orientacji Życiowej (LOT-R) autorstwa Michaela F. Scheiera, Charlesa S. Carvera i Michaela W. Bridgesa w adaptacji Zygryda Juczyńskiego.

Słowa kluczowe: więźniowie, dyspozycyjny optymizm, praca

1. Wprowadzenie

Praca stanowi zarówno cenną wartość w życiu człowieka, jak i aktywność spełniająca wiele ważnych funkcji. Można analizować ją w zakresie: społecznym (proces społeczny warunkujący rozwój osobowości), historycznym (ewaluacja tej aktywności), ekonomicznym (źródło utrzymania i opłacania przyjemności) oraz filozoficznym (zmierzanie ku wartościom)¹. W literaturze przedmiotu wskazuje się szereg istotnych funkcji pracy. Na przykład Urszula Bejma proponuje, aby wyróżniać funkcję podmiotową, w której człowiek wykonujący pracę jest podmiotem zaspokajającym swoje potrzeby, z czym wiąże się jego proces samorealizacji. Funkcja przedmiotowa oznacza, że człowiek traktuje pracę jak obowiązek wnoszenia czegoś w cywilizację i kulturę. Funkcja tworzenia więzi społecznych z kolei przyczynia się do integracji społecznej, wpływu innych ludzi na sposób funkcjonowania człowieka².

Na pracę można spojrzeć również z perspektywy dobra indywidualnego i społecznego. Dzięki pracy człowiek może się rozwijać, dążyć do zaspokojenia potrzeb. Podejmuje ją zatem z różnych względów, w zależności od rodzaju deprywacji. Praca jest również dobrem społecznym, gdyż przyczynia się do rozwoju społeczeństwa³.

Marie Jahoda zwraca uwagę na kilka ważnych elementów. Uznaje, że pracodawcy przyczyniają się do zagospodarowania pracownikom czasu. Potrzebują oni bowiem pewnej strukturyzacji odnoszącej się do pełnionych ról i zadań zawodowych. Brak logicznej i jasnej struktury w pracy przekłada się na obniżenie dobrostanu psychologicznego człowieka⁴. Zaangażowanie społeczne umożliwia kształtowanie subiektywnego obrazu własnego Ja w kontekście pomnażania dóbr w danej społeczności. Pozwala zaspokajać potrzebę kontaktu społecznego poza rodziną, a zajmowanie wysokiego statusu społecznego możliwe jest tylko dzięki pracy. Poza tym aktywność zawodowa, nawet wymuszona przez czynniki zewnętrzne, takie jak konieczność pracy w celu zdobycia środków do życia, sprzyja dobrostanowi psychologicznemu⁵.

Nie sposób wymienić wszystkie walory i funkcje pracy, ale już na podstawie powyższych przykładów można stwierdzić, że warto, by wykonywał ją każdy człowiek, gdyż daje mu ona szansę na zaspokojenie potrzeb oraz pozyskanie szacunku i akceptacji społecznej. Taka pozytywna ocena pracy stała się podstawą resocjalizacyjnych środków oddziaływania na skazanych. Praca stanowi bowiem jedno z najważniejszych narzędzi służących do wzmacniania motywacji skazanych do współdziałania w procesie kształtowania ich postaw, sprzyjających ich readaptacji społecznej⁶. Wychowanie przez pracę

¹ J. Stępień, *Socjologia pracy i zawodu*, Poznań 2001, s. 18.

² U. Bejma, *Rola i znaczenie pracy w życiu człowieka na kanwie encykliki Laborem exercens*, [w:] *Rodzina między pracą a płacą. Refleksja nad społeczną myślą encykliki Laborem exercens Jana Pawła II*, red. R. Kantor, M. Kluz, J. Młyński, Kraków 2016, s. 25.

³ A. Szymczak, M. Gawrycka, *Praca jako dobro indywidualne i społeczne*, „*Studia Ekonomiczne. Zeszyty Naukowe*” 2015/214, s. 78.

⁴ A. Wontorczyk, *Ukryte i jawne funkcje pracy a ekologia życia człowieka*, „*Czasopismo Psychologiczne*” 2017/23(2), <https://doi.org/10.14691/CPPJ.23.2.305>, s. 306-307.

⁵ A. Wontorczyk, *Ukryte...*, s. 306.

⁶ Artykuł 67 § 3 ustawy z 6.06.1997 r. – Kodeks karny wykonawczy (tekst jedn.: Dz.U. z 2023 r. poz. 127 ze zm.) – dalej k.k.w.

oznacza zaplanowaną działalność wychowawczą z wykorzystaniem pracy, która ma na celu uzyskanie pożądanych zmian w osobowości osób pozbawionych wolności. Natomiast w wychowaniu do pracy traktuje się pracę jako metodę oddziaływania penitencjarnego, zmierzającą do rozwijania u nich umiejętności i potrzeby pracy⁷.

2. Zatrudnienie skazanych w Polsce – stan prawny i faktyczny

Podstawowym aktem prawnym regulującym zatrudnianie skazanych jest k.k.w. oraz zmiany wprowadzone ustawą z 5.08.2022 r.⁸ w ramach programu reform „Nowoczesne więziennictwo”. Dlatego w niniejszym opracowaniu zdecydowano o cytowaniu zmodyfikowanych treści. W myśl art. 121 k.k.w. skazanemu zapewnia się możliwość wykonywania pracy na podstawie skierowania do niej lub wykonywania jej w sposób zarobkowy, m.in. w ramach umowy o pracę, umowy zlecenia, umowy o dzieło, umowy o pracę nakładczą. Skazany może pracować, ale za zgodą i na warunkach ustalonych przez dyrektora zakładu karnego, w którym skazany odbywa karę pozbawienia wolności. Niespełnianie ustalonych warunków oznacza cofnięcie zgody na zatrudnienie. Dyrektor może tę zgodę cofnąć również z uwagi na przyczyny niezależne od niego (np. przeciwskazania dotyczące sprawnego funkcjonowania jednostki penitencjarnej w zakresie bezpieczeństwa). Lekarz decyduje o wydaniu orzeczenia o występowaniu lub braku przeciwwskazań zdrowotnych do wykonywania pracy⁹. Skazani umieszczeni w zakładzie karnym typu zamkniętego nie mogą podejmować pracy poza nim¹⁰. Skazanych cudzoziemców zatrudnionych na podstawie skierowania do pracy nie dotyczą przepisy ustawy z 20.04.2004 r. o promocji zatrudnienia i instytucjach rynku pracy¹¹ w aspekcie otrzymywania zezwoleń na pracę¹².

Zgodnie z treścią art. 122 k.k.w. w procesie kierowania skazanego do pracy bierze się pod uwagę m.in. wyuczony zawód, poziom wykształcenia, potrze-

⁷ P. Atraszko, *Praca jako podstawowa forma oddziaływania penitencjarnego*, [w:] *Psychologia penitencjarna*, red. M. Ciosek, B. Pastwa-Wojciechowska, Warszawa 2017, s. 249–250.

⁸ Ustawa z 5.08.2022 r. o zmianie ustawy – Kodeks karny wykonawczy oraz niektórych innych ustaw (Dz.U. z 2022 r. poz. 1855 ze zm.) – dalej ustawa z 5.08.2022 r. Niniejszą ustawą zmienia się ustawy: z 14.06.1960 r. – Kodeks postępowania administracyjnego (tekst jedn.: Dz.U. z 2022 r. poz. 2000 ze zm.), z 17.11.1964 r. – Kodeks postępowania cywilnego (tekst jedn.: Dz.U. z 2021 r. poz. 1805 ze zm.), z 6.04.1990 r. o Policji (tekst jedn.: Dz.U. z 2023 r. poz. 171 ze zm.), z 12.10.1990 r. o Straży Granicznej (tekst jedn.: Dz.U. z 2022 r. poz. 1061 ze zm.), z 9.11.1995 r. o ochronie zdrowia przed następstwami używania tytoniu i wyrobów tytoniowych (tekst jedn.: Dz.U. z 2021 r. poz. 276 ze zm.), z 6.06.1997 r. – Kodeks karny (tekst jedn.: Dz.U. z 2022 r. poz. 1138 ze zm.), z 6.06.1997 r. – Kodeks postępowania karnego (tekst jedn.: Dz.U. z 2022 r. poz. 1375 ze zm.), z 28.08.1997 r. o zatrudnianiu osób pozbawionych wolności (tekst jedn.: Dz.U. z 2021 r. poz. 179 ze zm.), z 30.08.2002 r. – Prawo o postępowaniu przed sądami administracyjnymi (tekst jedn.: Dz.U. z 2022 r. poz. 329 ze zm.), z 27.08.2004 r. o świadczeniach opieki zdrowotnej finansowanych ze środków publicznych (tekst jedn.: Dz.U. z 2022 r. poz. 2561 ze zm.), z 29.07.2005 r. o przeciwdziałaniu narkomanii (tekst jedn.: Dz.U. z 2023 r. poz. 172), z 9.04.2010 r. o Służbie Więziennej (tekst jedn.: Dz.U. z 2022 r. poz. 2470 ze zm.) oraz z 9.04.2010 r. o udostępnianiu informacji gospodarczych i wymianie danych gospodarczych (tekst jedn.: Dz.U. z 2021 r. poz. 2057 ze zm.).

⁹ Artykuł 1 pkt 61 lit. a ustawy z 5.08.2022 r.

¹⁰ Artykuł 121 § 10 k.k.w.

¹¹ Tekst jedn.: Dz.U. z 2022 r. poz. 690 ze zm.

¹² Artykuł 1 pkt 61 lit. b ustawy z 5.08.2022 r.

by i zainteresowania skazanego. Pierwszeństwo ma osoba pozbawiona wolności, zobowiązana do świadczeń alimentacyjnych, a także znajdująca się w trudnej sytuacji. Podobnie jak każdy inny nowo zatrudniany pracownik, skazany podlega szkoleniu, przygotowującemu do podjęcia pracy, oraz zobowiązany jest do przestrzegania regulaminu pracy w miejscu jej wykonywania.

Na podstawie art. 123 k.k.w. skazany wykonuje pracę za wynagrodzeniem, z zastrzeżeniem art. 123a k.k.w. (wykonywanie prac porządkowych i pomocniczych w Służbie Więziennej¹³, samorządzie terytorialnym i innych miejscach, za jego pisemną zgodą lub na jego wniosek). Skazanemu pracującemu w pełnym wymiarze pracy przysługuje co najmniej minimalne wynagrodzenie za pracę. Jeśli jednak nie wykona pełnej miesięcznej normy w pracy, otrzymuje wynagrodzenie proporcjonalne do ilości czasu pracy lub wykonanej normy¹⁴. Jak twierdzi Stefan Lelental, w możliwych przypadkach należy rezygnować ze środków kontroli nad pracującymi skazanymi oraz zatrudniać ich jak najbliżej ich stałego miejsca zamieszkania¹⁵. Zatrudnionemu skazanemu przysługuje zwolnienie od pracy i urlop wypoczynkowy w myśl art. 124 k.k.w.

Z wynagrodzenia potrąca się 7% kwoty na cele Funduszu Pomocy Pokrzywdzonym oraz Pomocy Postpenitencjarnej i 51% na cele Funduszu Aktywizacji Zawodowej Skazanych oraz Rozwoju Przywiąziennych Zakładów Pracy, czyli łącznie 58%¹⁶. W myśl art. 126 § 1 k.k.w. zarobione przez skazanego pieniądze, z wyjątkiem środków, o których mowa w art. 113 § 6 pkt 1–3 k.k.w., do wysokości minimalnego wynagrodzenia za pracę odkłada się, a następnie przekazuje się mu w chwili opuszczenia przez niego zakładu karnego. Środki te może wykorzystać na przejazd do miejsca zamieszkania i na utrzymanie.

„§ 2. Gromadzeniu podlega:

1) 50% kwoty zdeponowanej przez skazanego przy przyjęciu do zakładu karnego, jednak nie więcej niż kwota odpowiadająca wysokości minimalnego wynagrodzenia za pracę;

2) 50% z przypadającego skazanemu miesięcznie wynagrodzenia za pracę po odliczeniu zaliczki na podatek dochodowy od osób fizycznych, jednak nie więcej niż kwota stanowiąca 8% minimalnego wynagrodzenia za pracę;

3) 50% każdego z wpływów pieniężnych skazanego niewymienionych w pkt 1 i 2, jednak nie więcej niż kwota stanowiąca 8% minimalnego wynagrodzenia za pracę”. Zgodnie z art. 126 § 9 k.k.w. „Zgromadzona kwota podlega każdorazowo uzupełnieniu w razie wzrostu minimalnego wynagrodzenia za pracę”.

Aktem prawnym uszczegółowującym zapisy k.k.w. jest ustawa z 28.08.1997 r. o zatrudnianiu osób pozbawionych wolności¹⁷. Celem autora niniejszego artykułu nie jest jednak dogłębna analiza krytyczna obowiązujących przepisów prawa dotyczących zatrudniania osób pozbawionych wolności, ale wskazanie możliwości

¹³ Dalej SW.

¹⁴ Artykuł 123 § 2 k.k.w.

¹⁵ S. Lelental, *Kodeks karny wykonawczy. Komentarz*, Warszawa 2020, s. XV.

¹⁶ Artykuł 125 k.k.w.

¹⁷ Tekst jedn.: Dz.U. z 2021 r. poz. 179 ze zm.

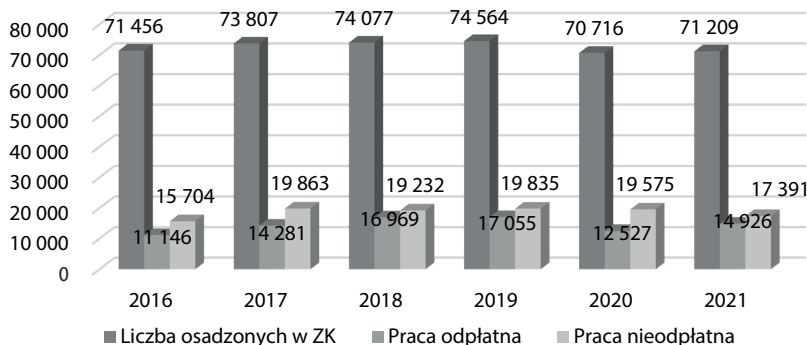
wykonywania pracy przez nie, zważywszy na wartości i funkcje pracy, jakie pełni w życiu każdego człowieka.

Przełomowym momentem w ostatnich latach w zakresie upowszechniania zatrudniania osób pozbawionych wolności była, i jest, realizacja programu „Praca dla Więźniów”, zainicjowanego przez Ministra Sprawiedliwości w 2016 r. Cel tego programu to readaptacja społeczna skazanych poprzez ich aktywizację zawodową. Podejmowane działania zmierzają przede wszystkim do: budowy kolejnych hal produkcyjnych na terenie zakładów karnych, zwiększenia możliwości wykonywania nieodpłatnej pracy przez skazanych na rzecz samorządów oraz przyznania ulg dla przedsiębiorców ich zatrudniających. Program sprzyja także temu, by osoby odbywające karę zdobywały kwalifikacje zawodowe, które pomogą im w znalezieniu zatrudnienia po opuszczeniu zakładu karnego. Skazani posiadają własne pieniądze na zaspokajanie swoich podstawowych potrzeb oraz na pokrycie ewentualnego zadłużenia. Praca kształtuje u takich osób pewne cechy: systematyczność, wytrwałość, poczucie odpowiedzialności. Konstruktywnie zapełnia czas spędzany w izolacji więziennej oraz daje poczucie przydatności, sensu życia i docenienia. Sprzyja zachowaniu zdrowia psychicznego i sprawności fizycznej.

Służba Więzienna podaje, że na koniec 2015 r., przed wprowadzeniem programu, średnioroczne zatrudnienie wyniosło 24 750 skazanych i ukaranych, a powszechność zatrudnienia skazanych kwalifikujących się do pracy wyniosła 56,40%. Dla porównania: powszechność zatrudnienia w tej grupie osadzonych wyniosła w 2021 r. 79,75%. Wskaźnik bezrobocia wśród skazanych i ukaranych zmniejszył się w ciągu 6 lat z 27,40% do 13,12%. Obecnie funkcjonuje 49 hal produkcyjnych, a kolejne 3 są w budowie¹⁸, co daje nowe możliwości zatrudniania skazanych.

Na wykresie 1 zamieszczono dane liczbowe dotyczące średniorocznego zatrudnienia osadzonych w polskich zakładach karnych (ZK), z uwzględnieniem formy pracy – odpłatnej i nieodpłatnej.

Wykres 1. Średnioroczne zatrudnienie osadzonych w latach 2016–2021

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych Centralnego Zarządu Służby Więziennej (dalej CZSW) zawartych w „Rocznej Informacji Statystycznej” za lata 2016–2021, <https://www.sw.gov.pl/strona/statystyka-roczna> (dostęp: 10.09.2022 r.).

¹⁸ <https://www.sw.gov.pl/strona/ministerialny-program-pracy-wiezniow> (dostęp: 10.09.2022 r.).

Jak wynika z danych gromadzonych przez CZSW, od czasu wprowadzenia programu „Praca dla Więźniów” niezmiennie ponad 70 000 osób odbywa karę pozbawienia wolności w polskich jednostkach penitencjarnych. Niewielki spadek liczbowy skazanych zatrudnionych podczas wykonywania przez nich kary kryminalnej w latach 2020–2021 można łatwo wyjaśnić sytuacją pandemiczną w Polsce. Wprowadzane w tym czasie restrykcje dotyczyły m.in. wykonywania pracy przez osoby odbywające karę pozbawienia wolności. Najwięcej z nich pracowało nieodpłatnie w latach 2017–2020 (powyżej 19 000), a odpłatnie w latach 2018–2019 (ok. 17 000). Można przypuszczać, że rok 2022 okaże się kolejnym, w którym nastąpi znaczny wzrost liczby osadzonych pracujących podczas odbywania kary izolacyjnej. Potwierdzają to dane SW. Po pierwszym kwartale 2022 r. powszechność zatrudnienia w populacji skazanych kwalifikujących się do pracy wynosi 86,02%, a wskaźnik bezrobocia – 8,50% (jest najniższy od 2015 r.)¹⁹.

Wykonywanie pracy kształtuje osobowość człowieka w różnych jej wymiarach, m.in. optymizm. W literaturze z zakresu psychologii, zwłaszcza pozytywnej, optymizm traktuje się jako zasób osobisty, właściwość, która ułatwia życie, czyni człowieka szczęśliwszym²⁰. Dyspozycyjny optymizm jest pozytywnym spostrzeganiem rzeczywistości, oczekiwaniem czegoś dobrego²¹. Co ważne, Ryszard Stach²² podkreśla jego względnie trwały charakter, tendencję nie tylko do spostrzegania, ale i wyjaśniania świata bardziej w sposób pozytywny niż negatywny, a także do przewidywania przyszłości w kategorii pomyślności.

Ludzie o wysokim poziomie optymizmu życiowego mają silniejszą motywację do działania oraz wyznaczania sobie celów i ich osiągnięcia. Szybciej podejmują decyzje²³. Charakteryzują się wytrwałością i większą otwartością na zmiany. Lepiej znoszą trudne sytuacje²⁴. Są zdrowsi fizycznie i psychicznie²⁵. Z dużym prawdopodobieństwem nie doświadczą załamania psychicznego i lepiej poradzą sobie z poczuciem krzywdy²⁶. „Dyspozycyjny optymizm odgrywa ważną rolę w rozwoju chorób oraz podczas ich przebiegu, a jednym z istotnych aspektów funkcjonowania w chorobie jest jej akceptacja”²⁷. Wysoki poziom optymizmu chroni przed doznawaniem silnego

¹⁹ <https://www.sw.gov.pl/strona/ministerialny-program-pracy-wiezniow> (dostęp: 10.09.2022 r.).

²⁰ M.A. Basińska, D. Zalewska-Rydzkowska, P. Wolańska, R. Junik, *Dyspozycyjny optymizm a akceptacja choroby w grupie osób z chorobą Gravesa-Basedowa*, „Endokrynologia Polska” 2008/59(1), s. 28.

²¹ M.F. Scheier, C.S. Carver, *Dispositional Optimism and Physical Health: A Long Look Back, a Quick Look Forward*, „American Psychologist” 2018/73(9), <https://doi.org/10.1037/amp0000384>, s. 1083; J. Czapiński, *Optymiści i ryzykanci. Polskie paradoksy*, [w:] *Jak Polacy przegrtywają, jak Polacy wygrywają?*, red. M. Drogosz, Gdańsk 2005, s. 127–148.

²² R. Stach, *Optymizm*, Kraków 2006, s. 16.

²³ M.F. Scheier, C.S. Carver, *Dispositional...*, s. 1087.

²⁴ A.M. Isen, *Rola neuropsychologii w zrozumieniu korzystnego wpływu afektu pozytywnego na zachowania społeczne i procesy poznawcze*, [w:] *Psychologia pozytywna. Nauka o szczęściu, zdrowiu, sile i cnotach człowieka*, red. J. Czapiński, Warszawa 2004, s. 288.

²⁵ M.F. Scheier, C.S. Carver, *Dispositional...*, s. 1085–1086.

²⁶ H. Liberska, *Wybrane podmiotowe i kontekstualne uwarunkowania satysfakcji z życia w okresie późnej dorosłości. Badania porównawcze*, „Rocznik Andragogiczny” 2016/23, <https://doi.org/10.12775/RA.2016.011>, s. 229.

²⁷ M.A. Basińska, D. Zalewska-Rydzkowska, P. Wolańska, R. Junik, *Dyspozycyjny...*, s. 25.

stresu, traumy. Predysponuje do osiągania wysokich wyników np. w pracy²⁸. Sprzyja angażowaniu się w różne działania. Wzbudza nadzieję na pokonanie przeciwności losu²⁹. Osoby optymistycznie nastawione do życia są bardziej aktywne i sprawne fizycznie oraz bardziej witalne. Lepiej funkcjonują społecznie³⁰. Mają dużo energii życiowej³¹. Utrzymują równowagę wewnętrzną, dłużej zachowują zdrowie oraz łatwiej radzą sobie z życiowymi wyzwaniami³². W kontekście pracy zawodowej można zatem stwierdzić, że optymistyczny pracownik jest bardziej skuteczny, szybciej dostosowuje się do trudnych, zmieniających się warunków. Częściej osiąga sukcesy. Utrzymuje bardziej pozytywne relacje ze współpracownikami i innymi osobami. Jest zdrowszy i szczęśliwszy.

3. Podstawy metodologii badań empirycznych

Celem badania było ustalenie poziomu dyspozycyjnego optymizmu u skazanych pracujących podczas odbywania kary kryminalnej. Problem badawczy brzmiał następująco: Jak oceniają swój dyspozycyjny optymizm osoby pozbawione wolności biorące udział w badaniu? Przyjęto, że w badaniu zmienną zależną jest poziom dyspozycyjnego optymizmu, a zmiennymi niezależnymi: 2-letni okres wykonywania pracy przez skazanych podczas odbywania kary pozbawienia wolności oraz status zawodowy osób badanych. Sformułowano następujące pytania szczegółowe:

- 1) Na ile skazani pracujący i niepracujący podczas odbywania kary kryminalnej różnią się pod względem nasilenia dyspozycyjnego optymizmu?
- 2) Jakie zmiany zajdą w nasileniu optymizmu życiowego u skazanych w 2-letnim okresie odbywania kary pozbawienia wolności, podczas której będą oni pracowali?

Przypuszcza się, że osoby pracujące podczas odbywania kary kryminalnej będą charakteryzowały się wyższym poziomem dyspozycyjnego optymizmu w porównaniu do osób niepracujących. Założenie to przyjęto m.in. na podstawie wyników badań Juliana C.L. Lai, Wing Sze Wonga³³, Frances McKee-Ryan, Zhaoli Songa, Connie R. Wanberg i Angelo Kinickiego³⁴ oraz Marleny Dudy³⁵. Dowiedli oni, że osoby niepracujące cechują się mniejszym optymizmem i są bardziej pesymistycznie nastawione do życia w porównaniu z osobami pracującymi. Założono również, że po 2 latach odbywania kary pozbawienia wolności i wykonywania w tym okresie pracy

²⁸ E. Trzebińska, *Psychologia pozytywna*, Warszawa 2008, s. 98.

²⁹ N. Ogińska-Bulik, Z. Juczyński, *Osobowość, stres a zdrowie*, Warszawa 2010, s. 153.

³⁰ A.M. Isen, *Rola...*, s. 286.

³¹ B. Fredrickson, *The role of positive emotions in positive psychology. The broaden-and-build theory of positive emotions*, „American Psychologist” 2001/56(3), <https://doi.org/10.1037/0003-066X.56.3.218>, s. 218–226.

³² B. Borys, *Zasoby zdrowotne w psychice człowieka*, „Forum Medycyny Rodzinnej” 2010/4(1), s. 50.

³³ J.C.L. Lai, W.S. Wong, *Optimism and Coping with Unemployment among Hong Kong Chinese Women*, „Journal of Research in Personality” 1998/32(4), <https://doi.org/10.1006/jrpe.1998.2232>, s. 454–479.

³⁴ F.M. McKee-Ryan, Z. Song, C. Wanberg, A.J. Kinicki, *Psychological and physical well-being during unemployment: A meta-analytic study*, „Journal of Applied Psychology” 2005/23(8), <https://doi.org/10.1037/0021-9010.90.1.53>, s. 891–995.

³⁵ M. Duda, *Satysfakcja z życia a zasoby podmiotowe u osób bezrobotnych*, „Rocznik Andragogiczny” 2020/27, <https://doi.org/10.12775/RA.2020.005>, s. 101.

zawodowej osoby skazane będą odznaczały się wyższym poziomem dyspozycyjnego optymizmu życiowego.

Poglądy badaczy na temat trwałości optymizmu życiowego kształtują się różnorodnie. Niektórzy z nich twierdzą, że ma on charakter wrodzony. Z kolei Christopher Peterson³⁶ czy Michael F. Scheier i Charles S. Carver³⁷ twierdzą, że optymizm rozwijany jest w dzieciństwie, a w dorosłości pozostaje względnie trwały. Natomiast Martin Seligman³⁸ stoi na stanowisku, że optymizmu można się nauczyć. Najczęściej badacze uważają, że optymizm jest w pewnej mierze warunkowany czynnikami biologicznymi i środowiskowymi³⁹, co wydaje się słusznym poglądem. Dlatego oczekuje się, że po 2 latach u skazanych pracujących podczas odbywania kary pozbawienia wolności nastąpi istotnie statystyczny wzrost wyników w zakresie ich dyspozycyjnego optymizmu.

Badanie przeprowadzono metodą sondażu diagnostycznego. Wykorzystano Test Orientacji Życiowej (LOT-R) autorstwa M.F. Scheiera, C.S. Carvera i Michaela W. Bridgesa w adaptacji Zygryda Juczyńskiego. Test ten składa się z 10 *itemów*, przy czym 6 z nich ma wartość diagnostyczną dla dyspozycyjnego optymizmu; 3 stwierdzenia są sformułowane pozytywnie, 3 – negatywnie oceniane na 5-stopniowej skali. Badanie służy do określenia poziomu dyspozycyjnego optymizmu osób dorosłych, rozumianego jako uogólnione oczekiwania wobec przyszłości, tworzące istotny wymiar osobowości. Im wyższy wynik surowy w LOT-R, tym bardziej optymistycznie nastawiona jest badana osoba. Wynik surowy przelicza się na steny i tym samym ustala się poziom dyspozycyjnego optymizmu. Rzetelność wersji zaadaptowanej do warunków Polski jest zbliżona do wersji oryginalnej (Alfa Cronbacha = 0,76), a stabilność wyników po 6 tygodniach wynosi 0,43. Trafność teoretyczną LOT-R oceniano, analizując związki optymizmu z: samooceną (0,63), skalą kontroli depresji (-0,54) i gniewu (-0,51)⁴⁰. Poza tym wykorzystano autorski kwestionariusz do uzyskania danych o osobach badanych. Ustalono ich: wiek, miejsce zamieszkania, wykształcenie, stan cywilny, długość pobytu w warunkach izolacyjnych, typ ZK, system odbywania kary pozbawienia wolności oraz liczbę pobyków w ZK.

Badania przeprowadzono w 2 etapach. W 2018 r. badaniu poddano 400 osób pozbawionych wolności, z których połowa pracowała podczas odbywanej kary, a druga połowa nie pracowała w czasie trwania badania. Cel diagnozy polegał na ustaleniu poziomu dyspozycyjnego optymizmu osób badanych oraz różnic między osobami pracującymi i niepracującymi podczas odbywania kary izolacyjnej. Dobór osób badanych był celowo-losowy.

Po 2 latach (na początku 2020 r.) ustalono, że 80 spośród 200 skazanych pracujących podczas odbywania kary kryminalnej (pomiar I) nadal przebywało w zakładzie

³⁶ C. Peterson, *The future of optimism*, „American Psychologist” 2000/55, <https://doi.org/10.1037/0003-066X.55.1.44>, s. 46.

³⁷ M.F. Scheier, C.S. Carver, *Dispositional...*, s. 1084.

³⁸ M. Seligman, *Optymizmu można się nauczyć*, Poznań 2005.

³⁹ M.A. Basińska, D. Zalewska-Rydzkowska, P. Wolańska, R. Junik, *Dyspozycyjny...*, s. 24.

⁴⁰ Z. Juczyński, *Narzędzia pomiaru w promocji i psychologii zdrowia*, Warszawa 2001; LOT-R – Test Orientacji Życiowej, <https://www.practest.com.pl/lot-r-test-orientacji-zyciowej> (dostęp: 10.09.2022 r.).

karnym lub areszcie śledczym i wykonywało pracę zawodową. Pozostałe osoby zostały zwolnione z pracy albo warunkowo przedterminowo zwolnione z zakładu karnego, albo zmieniły miejsce odbywania kary pozbawienia wolności. Dlatego 80 pracujących odbywających karę kryminalną zdiagnozowano powtórnie (pomiar II). Oznacza to, że wykorzystano strategię badania podłużnego.

4. Osoby badane

W pomiarze I wzięło udział 400 skazanych mężczyzn. Odbywali oni karę pozbawienia wolności w 5 zakładach karnych. Niespełna połowa badanych przebywała w zakładach karnych typu zamkniętego lub półotwartego. Oznacza to, że najmniej z nich odbywało karę kryminalną w ZK typu otwartego. Średni czas pobytu w jednostkach penitencjarnych wyniósł 4 lata i 7 miesięcy.

Tabela 1. Typ zakładu karnego, w jakim przebywali badani skazani

Typ ZK	Liczba badanych	
	<i>n</i>	%
Otwarty	61	15,25
Półotwarty	165	41,25
Zamknięty	174	43,50
Ogółem	400	100,00

Źródło: opracowanie własne.

Mniej niż 1/3 badanych osób po raz pierwszy odbywała karę pozbawienia wolności. Zauważa się, że wraz ze wzrostem liczby pobytów w warunkach izolacyjnych wrasta liczba badanych. Co piąty mężczyzna był 4 lub więcej razy skazany za popełnione przestępstwo. Część osób nie podzieliło się informacjami na temat swojej kryminalnej przeszłości.

Tabela 2. Przeszłość kryminalna osób badanych

Liczba pobytów	Liczba badanych	
	<i>n</i>	%
1. raz skazani	109	27,25
2. raz skazani	76	19,00
3. raz skazani	64	16,00
4. raz skazani	40	10,00
Ponad 4 razy skazani	54	13,50
Brak danych	57	14,25
Ogółem	400	100,00

Źródło: opracowanie własne.

Ponad 1/3 badanych osób odbywała karę kryminalną w systemie programowanego oddziaływania lub terapeutycznym. Jedynie 1/10 odbywała ją w systemie zwykłym. Pozostali mężczyźni nie udzielili odpowiedzi na pytanie o rodzaj systemu.

Tabela 3. System odbywania kary pozbawienia wolności przez badanych mężczyzn

System odbywania kary	Liczba badanych	
	<i>n</i>	%
Zwykły	38	9,50
Terapeutyczny	142	35,75
Programowanego oddziaływania	150	37,50
Brak danych	69	17,25
Ogółem	400	100,00

Źródło: opracowanie własne.

Najwięcej mężczyzn miało od 31 do 40 lat oraz od 20 do 30 lat. Zdecydowanie mniej osób było w wieku powyżej 40. r.ż. (31%).

Tabela 4. Wiek badanych osób

Wiek	Liczba badanych	
	<i>n</i>	%
20–30 lat	125	31,25
31–40 lat	154	38,50
41–50 lat	75	18,75
51–60 lat	31	7,75
61–70 lat	13	3,25
Powyżej 70 lat	2	0,50
Ogółem	400	100,00

Źródło: opracowanie własne.

Ponad połowa badanych osób mieszkała na stałe, na wolności, w mieście ($n = 165$; 58,75), co oznacza, że 41,25% ($n = 235$) z nich pochodziło ze wsi. Najwięcej mężczyzn było stanu wolnego (prawie połowa objętych badaniem). Liczba osób rozwiedzionych kształtowała się na podobnym poziomie jak liczba osób, żyjących w związku kohabitacyjnym czy małżeńskim. Najmniejszą grupę badanych stanowili wdowcy.

Tabela 5. Stan cywilny badanych osób

Stan cywilny	Liczba badanych	
	<i>n</i>	%
Wolny	187	46,75
Rozwiedziony	68	17,00

Stan cywilny	Liczba badanych	
	<i>n</i>	%
Wdowiec	19	4,75
Żonaty	60	15,00
W nieformalnym związku	66	16,5
Ogółem	400	100,00

Źródło: opracowanie własne.

Po 2 latach od pomiaru I ustalono, ilu z 200-osobowej grupy mężczyzn nadal pracuje podczas odbywania kary pozbawienia wolności. Jedynie 80 z nich przebywało w warunkach izolacyjnych i nieustannie było zatrudnionych. Co piąty skazany odbywał karę kryminalną w zakładzie typu półotwartego, co drugi z nich – zamkniętego i co czwarty – otwartego (najwięcej osób w systemie programowanego oddziaływania i zwykłym – odpowiednio: 57,50% i 37,50%). Ponad połowa objętych badaniem była skazana po raz pierwszy (57,50%), co piąta osoba – po raz drugi, a co czwarta – trzeci raz lub kolejny. Przyczyny skazania to najczęściej: dokonanie zabójstwa (24,00% badanych) i kradzież z włamaniem (22,00%). Wśród badanych znajdowali się skazani za dokonanie kradzieży (16%), włamanie i rozbój (po 12,00%), a także pojedyncze osoby skazane za: oszustwo, gwałt, groźby karalne i przywłaszczenie mienia. Większość mężczyzn to osoby młode, w wieku od 20 do 40 lat (65,00%). Seniorzy stanowili 4,00% badanych. Średnia wieku wyniosła 34 lata. Ponad połowa grupy badawczej (60,00%) na wolności mieszkała w mieście. Przeważały osoby stanu wolnego (75,25%).

5. Wyniki badań własnych

W celu udzielenia odpowiedzi na sformułowany problem badawczy zebrane dane empiryczne poddano analizie ilościowej. W tabeli 6 zamieszczono wartości średniej (*M*), odchylenia standardowego (*SD*), skośności i kurtozy dla dyspozycyjnego optymizmu osób skazanych (*n* = 400).

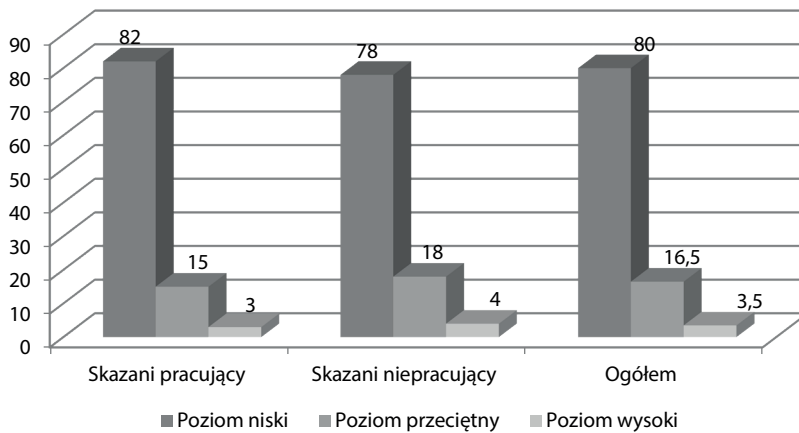
Tabela 6. Dyspozycyjny optymizm u osób skazanych (*n* = 400) – statystyki opisowe

Zmienna	<i>M</i>	<i>SD</i>	Skośność	Kurtoza
Dyspozycyjny optymizm	9,407	3,791	0,224	-0,199

Źródło: opracowanie własne.

Wartość średniej oraz odchylenia standardowego wskazuje na niski poziom dyspozycyjnego optymizmu. Uzyskane wyniki cechuje rozkład normalny.

Wyniki surowe uzyskane w Teście Orientacji Życiowej, przez każdego z mężczyzn, przeliczono na steny. Ustalono trzy poziomy dyspozycyjnego optymizmu życiowego: niski, średni i wysoki.

Wykres 2. Poziom dyspozycyjnego optymizmu u osób skazanych ($n = 400$)

Źródło: opracowanie własne.

Zdecydowaną większość skazanych (80,00%) cechował niski poziom dyspozycyjnego optymizmu (82,00% pracujących, 78,00% niepracujących). Wynik świadczący o jego przeciętnym poziomie uzyskało 66 osób (16,50%). Oznacza to, że najmniej liczną grupę stanowili mężczyźni charakteryzujący się wysokim poziomem dyspozycyjnego optymizmu (3,00% pracujących, 4,00% niepracujących). Wartości testu *chi-kwadrat* = 1,032 na poziomie istotności $p = 0,597$ świadczą o zbliżonych ocenach jego poziomu przez osoby pracujące i niepracujące podczas odbywania kary izolacyjnej.

W celu porównania średnich wyników uzyskanych przez skazanych pracujących i niepracujących podczas odbywania kary kryminalnej przeprowadzono test t-Studenta dla prób niezależnych. Wartości średniej, odchylenia standardowego, testu t-Studenta i poziomu istotności statystycznej zamieszczono w tabeli 7.

Tabela 7. Test Orientacji Życiowej – porównanie średnich wyników skazanych pracujących i niepracujących

Itemy LOT-R	Grupa skazanych	M	SD	t-Studenta	p
Item 1	pracujący	1,715	1,249	-0,587	0,558
	niepracujący	1,790	1,305		
Item 2	pracujący	1,610	1,214	-0,650	0,516
	niepracujący	1,690	1,245		
Item 3	pracujący	1,135	1,146	-1,590	0,113
	niepracujący	1,320	1,180		
Item 4	pracujący	1,800	1,219	-0,618	0,537
	niepracujący	1,875	1,206		
Item 5	pracujący	1,885	1,224	-0,617	0,537
	niepracujący	1,960	1,206		

Itemy LOT-R	Grupa skazanych	M	SD	t-Studenta	p
Item 6	pracujący	1,940	1,218	0,040	0,968
	niepracujący	1,935	1,276		
Item 7	pracujący	1,280	1,195	-2,150	0,032*
	niepracujący	1,540	1,223		
Item 8	pracujący	1,585	1,257	0,078	0,938
	niepracujący	1,575	1,308		
Item 9	pracujący	1,215	1,194	2,050	0,041*
	niepracujący	1,470	1,291		
Item 10	pracujący	1,620	1,234	-1,877	0,061~
	niepracujący	1,855	1,269		
Wynik ogólny	pracujący	8,755	3,767	-2,485	0,978
	niepracujący	9,685	3,715		

* wynik istotny statystycznie, ~ tendencja statystyczna

Źródło: opracowanie własne.

Między średnimi wynikami surowymi uzyskanymi w Teście Orientacji Życiowej skazanych z porównywanych grup nie wystąpiły różnice istotne statystycznie ($t = -2,485; p = 0,978$). Wartości średniej i odchylenia standardowego mężczyzn pracujących ($M = 8,755; SD = 3,767$) i niepracujących ($M = 9,685; SD = 3,715$) były do siebie zbliżone. Niemniej jednak skazani niepracujący ($M = 1,540; SD = 1,223$; podczas gdy wśród pracujących wskaźniki te wynosiły: $M = 1,280; SD = 1,195$) zdecydowanie bardziej zgadzali się z tym, że prawie nigdy nie oczekują, by sprawy potoczyły się według ich myśli, na ich korzyść ($p < 0,05$). Poza tym wyżej oceniali oni twierdzenie „Rzadko liczę na to, że przytrafi mi się coś dobrego” ($p < 0,05$; niepracujący: $M = 1,470; SD = 1,291$; pracujący: $M = 1,215; SD = 1,194$). Niemniej jednak niepracujący mieli tendencję do oczekiwania więcej dobra niż zła (niepracujący: $M = 1,855; SD = 1,269$; natomiast pracujący: $M = 1,620; SD = 1,234$; uzyskano zatem $p = 0,061$). Pozostałe twierdzenia wchodzące w skład Testu Orientacji Życiowej zostały podobnie ocenione przez badane osoby (w przedziale od 1 do 2 pkt). Skazani mężczyźni przyznali, że w trudnych chwilach zazwyczaj oczekują negatywnego, niepomyślnego dla nich rozwiązania, co wiąże się również z ich pesymistyczną oceną przyszłości. Mieli problem ze zrelaksowaniem się i zachowaniem równowagi. Towarzystwo przyjaciół nie sprawiało im przyjemności. Badani nie odczuwali potrzeby podejmowania stale jakiejś aktywności. Raczej nie zgadzali się z tym, że nie mają żadnego wpływu na ewentualne niepowodzenie w przyszłości.

Po 2 latach od dokonania pomiaru I diagnozie ponownie poddano tych samych skazanych nieustannie pracujących podczas odbywania kary pozbawienia wolności. Niestety w pomiarze II uczestniczyło tylko 80 skazanych, gdyż pozostałe 120 osób albo przerwało pracę, albo zostało przedterminowo zwolnionych, albo zmieniło miejsce odbywania kary. Założono, że po 2-letnim pobycie w zakładzie karnym i wykonywaniu pracy nastąpi istotny statystycznie wzrost wyników w Teście Orientacji

Życiowej u badanych skazanych. Przeprowadzono test t-Studenta dla prób zależnych. Uzyskane wyniki zaprezentowano w tabeli 8.

Tabela 8. Dyspozycyjny optymizm u skazanych pracujących podczas odbywania kary izolacyjnej – porównanie wyników z pomiarów I i II

LOT-R	Pomiar	M	SD	t-Studenta	p
Item 1	I	1,812	1,212	-1,152	0,253
	II	2,051	1,622		
Item 2	I	1,362	1,139	-3,280	0,002*
	II	2,102	1,588		
Item 3	I	0,975	1,018	-2,744	0,008*
	II	1,553	1,582		
Item 4	I	1,637	1,182	-5,005	0,001*
	II	2,714	1,416		
Item 5	I	1,887	1,169	-2,662	0,009*
	II	2,535	1,638		
Item 6	I	1,937	1,140	2,379	0,020*
	II	1,337	1,901		
Item 7	I	1,137	1,015	-2,598	0,011*
	II	1,644	1,553		
Item 8	I	1,500	1,147	-4,531	0,001*
	II	2,450	1,509		
Item 9	I	0,850	0,887	-5,187	0,001*
	II	1,891	1,543		
Item 10	I	1,462	1,146	0,540	0,591
	II	1,333	1,901		
Wynik ogólny	I	8,175	3,149	-1,899	0,061~
	II	9,775	6,800		

* wynik istotny statystycznie, ~ tendencja statystyczna

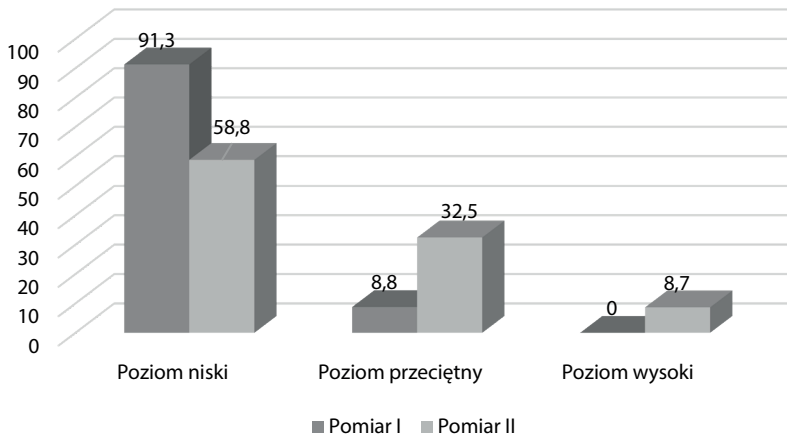
Źródło: opracowanie własne.

Spośród 10 twierdzeń wchodzących w skład Testu Orientacji Życiowej jedynie 2 (*itemy* 1 i 10) zostały podobnie ocenione przez badane osoby. W przypadku średnich wyników 8 pozostałych *itemów* stwierdzono różnice istotne statystycznie między pomiarami I i II, dokonany w odstępie 2 lat. Uzyskane wyniki świadczą o tym, że w pomiarze II badani zdecydowanie wyżej ocenili: możliwość zrelaksowania się (*item* 2; $p < 0,01$), czerpanie przyjemności ze spędzania czasu w towarzystwie przyjaciół (*item* 5; $p < 0,01$), zachowanie równowagi (*item* 8; $p < 0,001$). Poza tym skazani byli bardziej przekonani, że jeśli ma ich spotkać jakieś niepowodzenie, to nie da się tego uniknąć (*item* 3; $p < 0,01$), a także że warto patrzeć w przyszłość

optymistycznie, co czynią (*item 4*; $p < 0,001$). Rzadziej oczekiwali oni pozytywnego rozwiązania trudnej sprawy (*item 7*; $p < 0,05$) oraz mniejszą wagę przywiązywali do tego, aby mieć zawsze jakieś zajęcie (*item 6*; $p < 0,05$). Wypowiedzi na temat poszczególnych twierdzeń wykazały, że po 2 latach pracujące osoby pozbawione wolności odznaczały się tendencją do wyższego oceniania swojego dyspozycyjnego optymizmu ($p = 0,061$).

Wyniki surowe zamieniono na przeliczone, a tym samym ustalono poziom dyspozycyjnego optymizmu u badanych osób w porównywanym pomiarach. Dane procentowe zaprezentowano na wykresie 3.

Wykres 3. Poziom dyspozycyjnego optymizmu pracujących osób skazanych – pomiary I i II

Źródło: opracowanie własne.

W II pomiarze, dokonanym po 2 latach od I pomiaru, skazani pracujący podczas odbywania kary pozbawienia wolności zdecydowanie inaczej ocenili poziom swojego dyspozycyjnego optymizmu ($p < 0,01$). O wiele więcej osób cechował wysoki (pomiar II – 8,70%) i przeciętny (pomiar I – 8,80%, pomiar II – 32,50%) jego poziom. Oznacza to, że nastąpił spadek liczby skazanych (o 32,50%) charakteryzujących się niskim poziomem optymizmu.

6. Podsumowanie

W licznych publikacjach podkreśla się walory pracy. Niemal dogmatycznie uznaje się, że dla dobra człowieka praca powinna być obowiązkiem. W literaturze z zakresu prawa i pedagogiki penitencjarnej również akcentuje się resocjalizacyjny, readaptacyjny i włączający charakter pracy. Dlatego tak ważne jest potwierdzanie lub wykluczanie wagi pracy w funkcjonowaniu osób pozbawionych wolności. W autorskim badaniu ustalono poziom dyspozycyjnego optymizmu u osób odbywających karę pozbawienia wolności. Okazało się, że większość skazanych z 400-osobowej grupy cechował niski poziom dyspozycyjnego optymizmu oznaczający doświadczanie przez nich

przeważnie emocji negatywnych w procesie spostrzegania zastanej rzeczywistości i przyszłości. O wyniku takim zdecydowały zapewne różne czynniki, aczkolwiek jednym z najbardziej prawdopodobnych jest przebywanie w warunkach izolacji więziennej. Większość badanych odbywała karę kryminalną w zakładach karnych typu zamkniętego, w których istnieje wiele ograniczeń w zakresie zaspokajania potrzeb. Zakład karny to środowisko, w którym obserwowana jest silna deprywacja potrzeb⁴¹, niesprzyjająca optymistycznemu podejściu do życia.

Nie potwierdzono sformułowanych hipotez. Na etapie projektowania badania założono, że pracujące osoby skazane będą cechowały się wyższym poziomem dyspozycyjnego optymizmu życiowego w porównaniu z ich niepracującymi współosadzonymi. Uzyskany wynik jest zatem sprzeczny z wynikami badań Juliana C.L. Lai, Wing Sze Wonga⁴², Frances McKee-Ryan, Zhaoli Songa, Connie R. Wanberg i Angelo Kinickiego⁴³ oraz Marleny Dudy⁴⁴. Niemniej jednak warto podkreślić, że badacze prowadzili obserwacje na podstawie innych grup. Można zatem przyjąć, że występuje pewna specyfika spostrzegania świata przez osoby skazane i pozostające na wolności. Uogólniając, osoby pozbawione wolności rzadziej przeżywają sukces, doświadczają więcej trudności, co przyczynia się do utrwalenia ich bardziej pesymistycznego podejścia do życia. Grażyna Dolińska-Zygmunt i Katarzyna Mokrzyńska⁴⁵ ustaliły z kolei, że 66% badanych skazanych stanowią umiarkowani optymiści. Wyniki badań uzyskane w grupie osób pozbawionych wolności dowodzą, że skazani mają tendencję do zbyt optymistycznego oceniania swojej przyszłości po opuszczeniu zakładu karnego⁴⁶, niemniej jednak jest to zrozumiałe. Prawdopodobnie mają jeszcze nadzieję na lepszą przyszłość.

Negatywnie zweryfikowano również drugą hipotezę roboczą, zgodnie z którą założono, że po 2 latach pracujące osoby odbywające karę pozbawienia wolności będą cechowały się wyższym poziomem dyspozycyjnego optymizmu. Uzyskany wynik świadczy o tendencji do wyższego oceniania optymizmu życiowego przez osoby skazane. Oznacza to, że można z pewnym prawdopodobieństwem powątpiewać w słuszność założenia o biologicznym uwarunkowaniu dyspozycyjnego optymizmu. Wydaje się, że rację ma M. Seligman⁴⁷, według którego optymizmu można się nauczyć. W badaniu empirycznym uczestniczyli sami mężczyźni, a wyniki badań dowodzą, że raczej optymistycznie wyjaśniają oni ponoszone porażki zawodowe⁴⁸. Pojawia się zatem pytanie, czy u kobiet pracujących podczas odbywania kary pozbawienia wolności wystąpiłyby podobne tendencje, czy nie.

⁴¹ A. Baładynowicz, *Zachowania okrutne skazanych podczas odbywania kary pozbawienia wolności*, „Probacja” 2009/2, s. 121-122.

⁴² J.C.L. Lai, W.S. Wong, *Optimism...*, s. 454-479.

⁴³ F.M. McKee-Ryan, Z. Song, C. Wanberg, A.J. Kinicki, *Psychological...*, s. 891-995.

⁴⁴ M. Duda, *Satysfakcja...*, s. 101.

⁴⁵ G. Dolińska-Zygmunt, K. Mokrzyńska, *Personal quality of life factors among imprisoned repeat offenders*, „Polish Journal of Applied Psychology” 2013/11(4), s. 116.

⁴⁶ M.K. Dhami, D.R. Mandel, G. Loewenstein, P. Ayton, *Prisoners' Positive Illusions of Their Post-Release Success*, „Law Human Behavior” 2006/30, <https://doi.org/10.1007/s10979-006-9040-1>, s. 638.

⁴⁷ M. Seligman, *Optymizmu...*

⁴⁸ M.A. Basińska, D. Zalewska-Rydzkowska, P. Wolańska, R. Junik, *Dyspozycyjny...*, s. 28.

Małgorzata Pietras-Mrozicka⁴⁹ twierdzi, że w polityce społecznej i zdrowotnej należy podejmować działania redukujące negatywne nastawienie i pesymistyczne postrzeganie własnej sytuacji życiowej. Dlatego warto prowadzić kolejne badania, dzięki którym możliwe będzie wskazywanie korzyści płynących z pracy w zakresie kształtowania poszczególnych cech osobowości skazanych, w tym optymizmu życiowego. Obszar obserwacji można rozszerzyć o inne sposoby zwiększania ich optymizmu. Jedną z możliwości jest prowadzenie jogi⁵⁰. Z kolei Piotr Modzelewski⁵¹ zachęca, aby do podwyższania poziomu optymizmu wykorzystywać pisanie, zwłaszcza dzielenie się swoimi emocjami, wyrażanie wdzięczności. Wydaje się, że także odnoszenie sukcesu w pracy zawodowej stanowi ważny element uczenia skazanych optymizmu, dlatego warto dbać o zapewnienie im odpowiednich warunków zatrudniania (np. poszerzanie oferty szkoleń zawodowych zgodnych z możliwościami, zainteresowaniami i uzdolnieniami osób pozbawionych wolności).

Bibliografia

1. Atraszko P., *Praca jako podstawowa forma oddziaływania penitencjarnego*, [w:] *Psychologia penitencjarna*, red. M. Ciosek, B. Pastwa-Wojciechowska, Warszawa 2017.
2. Bałandynowicz A., *Zachowania okrutne skazanych podczas odbywania kary pozbawienia wolności*, *Probacja* 2009, nr 2.
3. Basińska M.A., Zalewska-Rydzkowska D., Wolańska P., Junik R., *Dyspozycyjny optymizm a akceptacja choroby w grupie osób z chorobą Gravesa-Basedowa*, *Endokrynologia Polska* 2008, t. 59, nr 1.
4. Bejma U., *Rola i znaczenie pracy w życiu człowieka na kanwie encykliki Laborem exercens*, [w:] *Rodzina między pracą a płacą. Refleksja nad społeczną myślą encykliki Laborem exercens Jana Pawła II*, red. R. Kantor, M. Kluz, J. Młyński, Kraków 2016.
5. Borys B., *Zasoby zdrowotne w psychice człowieka*, *Forum Medycyny Rodzinnej* 2010, t. 4, nr 1.
6. Czapiński J., *Optymiści i ryzykanci. Polskie paradoksy*, [w:] *Jak Polacy przegrywają, jak Polacy wygrywają?*, red. M. Drogosz, Gdańsk 2005.
7. Dhama M.K., Mandel D.R., Loewenstein G., Ayton P., *Prisoners' Positive Illusions of Their Post-Release Success*, *Law Human Behavior* 2006, nr 30, <https://doi.org/10.1007/s10979-006-9040-1>.
8. Dolińska-Zygmunt G., Mokrzyńska K., *Personal quality of life factors among imprisoned repeat offenders*, *Polish Journal of Applied Psychology* 2013, t. 11, nr 4.

⁴⁹ M. Pietras-Mrozicka, *Posiadane zasoby osobiste (optymizm i poczucie własnej skuteczności) a ocena jakości życia. Analiza współzależności*, „Acta Universitatis Lodzianis. Folia Sociologica” 2016/57, <https://doi.org/10.18778/0208-600X.57.02>, s. 35.

⁵⁰ H.P. Elscot, *The Effect of Yoga Practice On Hope and Optimism in Prisons*, <https://sacredmoves.com/wp-content/uploads/2011/07/Yoga-in-Prisons-Helen-Elscot.pdf> (dostęp: 10.09.2022 r.).

⁵¹ P. Modzelewski, *Rozwijanie optymizmu i poczucia szczęścia u skazanych szansą na resocjalizacyjną zmianę*, [w:] *Zbrodnia, kara, nadzieja. Wybrane niektóre rodzaje przestępstw, ich aspekty prawne i resocjalizacyjne*, red. M.H. Kowalczyk-Jamnicka, A. Kinas-Zalewska, Jastrzębie-Zdrój 2012, s. 150.

9. Duda M., *Satysfakcja z życia a zasoby podmiotowe u osób bezrobotnych*, Rocznik Andragogiczny 2020, nr 27, <https://doi.org/10.12775/RA.2020.005>.
10. Elscot H.P., *The Effect of Yoga Practice On Hope and Optimism in Prisons*, <https://sacredmoves.com/wp-content/uploads/2011/07/Yoga-in-Prisons-Helen-Elscot.pdf>.
11. Fredrickson B., *The role of positive emotions in positive psychology. The broaden-and-build theory of positive emotions*, American Psychologist 2001, t. 56, nr 3, <https://doi.org/10.1037/0003-066X.56.3.218>.
12. Isen A.M., *Rola neuropsychologii w zrozumieniu korzystnego wpływu afektu pozytywnego na zachowania społeczne i procesy poznawcze*, [w:] *Psychologia pozytywna. Nauka o szczęściu, zdrowiu, sile i cnotach człowieka*, red. J. Czapiński, Warszawa 2004.
13. Juczyński Z., *Narzędzia pomiaru w promocji i psychologii zdrowia*, Warszawa 2001.
14. Lai J.C.L., Wong W.S., *Optimism and Coping with Unemployment among Hong Kong Chinese Women*, Journal of Research in Personality 1998, t. 32, nr 4, <https://doi.org/10.1006/jrpe.1998.2232>.
15. Lelental S., *Kodeks karny wykonawczy. Komentarz*, Warszawa 2020.
16. Liberska H., *Wybrane podmiotowe i kontekstualne uwarunkowania satysfakcji z życia w okresie późnej dorosłości. Badania porównawcze*, Rocznik Andragogiczny 2016, nr 23, <https://doi.org/10.12775/RA.2016.011>.
17. LOT-R – Test Orientacji Życiowej, <https://www.practest.com.pl/lot-r-test-orientacji-zyciowej>.
18. Mckee-Ryan F.M., Song Z., Wanberg C., Kinicki A.J., *Psychological and physical well-being during unemployment: A meta-analytic study*, Journal of Applied Psychology 2005, t. 23, nr 8, <https://doi.org/10.1037/0021-9010.90.1.53>.
19. Modzelewski P., *Rozwijanie optymizmu i poczucia szczęścia u skazanych szansą na resocjalizacyjną zmianę*, [w:] *Zbrodnia, kara, nadzieja. Wybrane niektóre rodzaje przestępstw, ich aspekty prawne i resocjalizacyjne*, red. M.H. Kowalczyk-Jamnicka, A. Kinas-Zalewska, Jastrzębie-Zdrój 2012.
20. Ogińska-Bulik N., Juczyński Z., *Osobowość, stres a zdrowie*, Warszawa 2010.
21. Peterson C., *The future of optimism*, American Psychologist 2000, nr 55, <https://doi.org/10.1037/0003-066X.55.1.44>.
22. Pietras-Mrozicka M., *Posiadane zasoby osobiste (optymizm i poczucie własnej skuteczności) a ocena jakości życia. Analiza współzależności*, Acta Universitatis Lodzianensis. Folia Sociologica 2016, nr 57, <https://doi.org/10.18778/0208-600X.57.02>.
23. Scheier M.F., Carver C.S., *Dispositional Optimism and Physical Health: A Long Look Back, a Quick Look Forward*, American Psychologist 2018, nr 73(9), <https://doi.org/10.1037/amp0000384>.
24. Seligman M., *Optymizmu można się nauczyć*, Poznań 2005.
25. Stach R., *Optymizm*, Kraków 2006.
26. Stępień J., *Socjologia pracy i zawodu*, Poznań 2001.
27. Szymczak A., Gawrycka M., *Praca jako dobro indywidualne i społeczne*, Studia Ekonomiczne. Zeszyty Naukowe 2015, nr 214.

28. Trzebińska E., *Psychologia pozytywna*, Warszawa 2008.
29. Wontorczyk A., *Ukryte i jawne funkcje pracy a ekologia życia człowieka*, *Czasopismo Psychologiczne* 2017, t. 23, nr 2, <https://doi.org/10.14691/CP PJ.23.2.305>.